

ВОКАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАТА НАУКА В ПОМОЩ НА МЕТОДИЧЕСКАТА РАБОТА С МУТИРАЩИ ГЛАСОВЕ

ДОРОТЕЯ ЛЮЦКАНОВА¹

VOCAL-PEDAGOGICAL GUIDELINES ASSISTING THE METHODS OF WORKING WITH MUTATING VOICES

DOROTEYA LYUTSKANOVA²

Резюме: В доклада се разглежда сложната взаимовръзка между вокалната наука и певческото изкуство, прилагането на научните изследвания и открития за физиологията на звукообразуването като необходима неразделна част от методическата работа на вокалния педагог. В последните години изискванията за изграждането на здрав глас, особено по време на мутация, поставят пред вокалния педагог редица въпроси: Как да се интерпретират и прилагат научните знания в практиката? Какви методи да се използват, за да се постигнат ефикасни резултати в обучението на подрастващите? С какво научните постижения в науката за гласа ще обогатят методическите пособия за изграждането и съхранението на юношеските гласове? Необходимо ли е науката да се намесва толкова задълбочено в изкуството на пеенето и дали учениците ще запечат по-добре, ако са наясно с физиологията и анатомията

---

¹ **Доротея Люцканова** е докторант на самостоятелна подготовка в Нов български университет, с научен ръководител проф. Елисавета Вълчинова-Чендова, д.н. (e-mail: doridios@gmail.com)

² **Dorothea Lyutskanova** is a Ph.D. student at the New Bulgarian University, with Research Supervisor Prof. Elisaveta Valchinova-Chendova, D.Sc. (e-mail: doridios@gmail.com)

на ларинкса? Отговорът на тези въпроси можем да открием в споделения опит на редица емблематични имена във вокалната педагогика, които са оставили в наследство многобройни вокални трудове, статии и учебни помагала.

Ключови думи: вокално обучение, мутация, научни открития, звукообразуване, ларинкс.

Abstract: The report examines the complex relationship between vocal science and singing, the application of scientific researches and discoveries about the physiology of sound formation as a necessary part of the methodical work of the vocal pedagogue. In recent years, the demands to build a healthy voice, especially when a mutation occurs, pose a number of questions to the singing teacher. How should scientific knowledge be interpreted and practiced? How should effective learning outcomes be achieved among adolescents? How will scientific advancements in the science of voice enrich methodological tools to build and preserve the voice of adolescents? Is science needed to interfere so deeply in the art of singing and whether the students will sing better if they are aware of the physiology and anatomy of the larynx? The answer to these questions can be found in the shared experience of a number of emblematic names in vocal pedagogy, which have left many vocal books, articles and teaching aids inherited.

Keywords: vocal training, mutation, scientific discoveries, sound formation, larynx.

Ще започна своя доклад с изказването на големия руски учен и вокален педагог Леонид Дмитриев: „В наше време вокалният педагог, както и студентът, изучаващ пеене, са длъжни да владеят необходимия минимум от теоретични знания. Те са длъжни да усвоят това равнище на знанието за гласа, до което е достигнала науката на днешния ден. Нужно им е да знаят кои явления на гласообразуването сега са напълно обясними, какво вече е твърдо установено, какво още предизвиква съмнения и какъв е пътят към

постигането на това, което все още остава недоизяснено.“ [Карапетров 1990, с. 8].

Леонид Дмитриев прекрасно описва сложната симбиоза между вокалната наука и певческото изкуство, от една страна, и методическата подготовка на вокалния педагог, методиката на обучение и строгата индивидуалност на обучаемия, от друга. Дейл Муур, бивш президент на американската националната асоциация на вокалните педагози, казва: „След почти 400 години написаните материали за вокалната педагогика, научните знания и вокалното обучение са се интегрирали в процеса на обучение по пеене като едно цяло“ [Velarde 2013, p. 1].

Целта на доклада е да обясни значението на практическото приложение на научното познание в педагогическия процес за граждани на отлични гласови певчески качества у подрастващите и по-специално за развитието на гласа през мутационния период.

Вокалната педагогическа наука по своята същност представлява изкуство, теория и практика в едно цяло. Систематизиране на процеса на обучение и подходи, съотнесени към принципите и методите на преподаването. От древността до наши дни композитори и вокални педагози, чрез своите наблюдения и натрупан опит в практиката, са се стремели да създадат методики по вокално обучение. В музикалните трудове от XVI и XVII век на Джовани Мафей – лютнист, певец, философ, физиолог и физик, Джозефо Царлино „Основи на хармонията“ (1558), Лудовико Дзакони „Музикалната практика“ (1592) и Джулио Качини „Нова музика“ (1601), са описани редица насоки за правилно звукообразуване, съответстващи на тази епоха, както и изказвания за възможностите на човешкия глас и техника на пеене. През този период се използва естественият диапазон на гласа – гърдният регистър. Осемнадесетият век бележи появата и развитието на италианското белканто – двурегистрова техника на пеене без преход. То представя школата на Джулиано Качини (1546-1618), Пиер Франческо Този (1653-1732) и Джанбатиста Манчини (1714-1800), „която култивира леко и свободно пеене, леко и свободно дишане, свързано с максимата „колкото по-високо отива мелодичната линия, толкова по-тихо пей“.“ [Карапетров 1990, с. 94]. Последният написва трактата „Практи-

чески разсъждения върху образното пеене“ (1774), където акцентира върху естествената позиция на устната кухина и използването на „усмивка“ за модифициране на вокалния тракт. Пиер Франческо Този, знаменит кастрат и педагог, пише трактата „Мнение за певците – минали и сегашни или бележки за колоратурното пеене“, публикуван в Болоня през 1723 г., който го превръща в първия теоретик на белкантовия начин на пеене. Въвежда се терминът „портаменто“. Никола Порпора (1686-1768) – бележит учител, самият той обучаван от великия Алесандро Скарлати – открива училище, чиито ученици-кастраги Карло Мария Броски със сценичното име Фаринели и Гаetano Кафарели му донасят международно признание. Ранната вокална педагогика (до откритието на ларингоскопа) е емпирична по своята същност, като акцентът се поставя основно върху това „къде“ и „кога“, за разлика от по-късния период, в който се акцентира върху това „как“.

Деветнадесетият век бележи голямата промяна в развитието на вокалната педагогика, изискванията за звук и неговата естетика. Необходимостта от драматизъм и пълноценно звучене по целия певчески диапазон в музикалните произведения провокират създаването на нова певческа техника със солидна дихателна опора и закриване на тоновете във високия регистър. Това е векът на откриването на ларингоскопа, който Мануел-Гарсия син, теоретик и вокален педагог, за първи път използва, за да наблюдава гласовите гънки по време на фонация. През 1846 г. Жилбер Дюпре – френски певец, професор по солово пеене – пръв публикува практически насоки за похватите на закриване в своя труд „Изкуството на пеенето“. Мануел-Гарсия син доразвива тези похвати, като целенасочено работи върху „гърдното“ озвучаване на високия регистър. Неговият труд „Пълен трактат на изкуството на пеенето“ „поставя пеенето на стабилна научна основа“ [Молес 2014, с. 13].

Вокалната педагогика започва да придобива все по-ясни очертания в систематизирането на установените в певческата практика вокално-постановъчни принципи. С появата на ларингоскопа и развитието на техниката те биват научно доказани и утвърдени като основни във вокалната методика. Това са:

1. Коремно-диафрагмено дишане.

2. Твърда атака на тона (coup de glotte) (днес е дискуссионна).
3. Закриване на прехода към високия регистър.
4. Необходимост от по-голям разход на въздух за главовия регистър (фалцета).
5. Характеристика на тембрите – светъл (claire) и тъмен (sombre).
6. Фиксиране на ниско положение на ларинкса за тъмния тембър и хомогенно регистрово звучене.

В появилите се в средата на XX век и нашето съвремие вокални трудове, като „Singing, the Mechanism and the Technic” от Уилям Венард³, „Basic of Vocal Pedagogy: The Foundations and Process of Singing” от Клифтън Уайр⁴, „The Structure of Singing” от Ричард Милър⁵, „Основи на вокалната методика“ от споменатия руски вокален педагог Леонид Дмитриев⁶, „The Voice of the Mind” на Херберт-Чезари⁷, „Развитие на гласа“ от Владимир Емелянов⁸, „Певческият глас“ от Раул Юсон⁹, „Вокална методика“ от Константин Карапетров¹⁰, „Working with Adolescent voices“ от Джон Кукси¹¹, „Развитие на детския глас в процеса на пеене“ от Галина Стулова, и

---

³ Уилям Венард – известен американски вокален педагог, автор на „Singing, the Mechanism and the Technic” [Vennard 1967].

⁴ Клифтън Уайр – американски певец и педагог, член на асоциацията на университетските професори, националната асоциация на вокалните педагози, автор на „Basic of Vocal Pedagogy: The Foundations and Process of Singing” [Clifton 1998].

⁵ Ричард Милър – американски вокален педагог и оперен певец, автор на „The Structure of Singing” [Miller 1986].

⁶ Леонид Дмитриев – руски учен и вокален педагог, автор на „Основи на вокалната методика“ [Дмитриев, 2004]

⁷ Херберт-Чезари – италиански вокален педагог, автор на „The voice of the Mind” [Caesari 1951]

⁸ Владимир Емелянов – руски вокален педагог, автор на „Развитие гласа. Координация и тренинг“ [Емелянов 2015]

⁹ Раул Юсон – френски учен, създател на неврохронаксичната теория и автор на „Певческият глас“ [Юссон 1974]

¹⁰ Константин Карапетров – български вокален педагог, автор на „Вокална методика“ [Карапетров 1990]

¹¹ Джон Кукси – американски вокален педагог и диригент, автор на „Working with Adolescent Voices“ [Cooksey 1992,1999]

много други, работата на вокалния тракт се разглежда подробно и изчерпателно от един нов ракурс, базиращ се на научни изследвания в областта на медицината, лингвистиката, акустиката, математиката и физиката. Емпиризмът във вокалната педагогика изглежда започва постепенно да губи своята досегашна доминираща роля в полза на научните изследвания и доказателства за това как работи вокалният тракт. В книгата си „The Science of Vocal Pedagogy” д-р Ралф Апельман (1908-1993) пише: „Науката и изкуството на пеенето са изцяло съвместими, тъй като науката подкрепя вокалното изкуство със стабилна семантична приложимост на фонетиката и нейното използване трябва да бъде усъвършенствано чрез добре организиран образователен процес“. [Appelman 1967, с. 3] Аз бих добавила, че с научно обосноваването изследвания на гласа, предметът на вокалната педагогика става по-обективен и фактологичен. Това рефлектира градивно върху методическата организация на вокалното обучение.

Днес принципите във вокалната педагогика, написани преди векове, остават фундамент, върху който е изградено обучението по пеене. Това, което търпи промяна и по-специално в областта на съвременното поп звучене, са различните подходи и критерии в методиката на обучение по пеене. Изискванията и естетиката за звука в популярната музика се различават от тези в оперното изкуство. Характерни за поп звученето са отворените вокали, по-близо до речта звукоизвличане и различните модели за звук, които откриваме в техниките на пеене на Катрин Садолин и Джо Естил. Отричаното в миналото вокално обучение по време на мутация сега намира широкото одобрение на вокални педагози, диригенти и методисти навсякъде по света (Ървин Купър, Дънкан Маккензи, Фредерик Суонсън, д-р Джон Кукси, Хенри Лек, Кенет Филипс, Владимир Емелянов и др.) Развитието на естествените науки и техниката позволи на вокалните педагози да се запознаят в детайли с промените – анатомични и физиологични, настъпващи в гласовия апарат по време на мутация. Това помогна не само за обобщението на натрупания педагогически опит, но и за осигуряването на цялостно разработване на вокални методики, основани на закономерностите на възрастовата физиология и психология.

Споменатите по-горе имена са на едни от най-изтъкнатите изследователи на гласа по време на мутация. Всеки един от тях създава своя методика на обучение, като предлага различни начини за класификация на мутиращите гласове. Ървин Купър, Фредерик Суонсън и Джон Кукси предлагат класификация въз основа на етапите на промяна в гласовете на подрастващите. В своята съвременната еkleктична теория Джон Кукси определя 5 етапа на промяна, които описва подробно в книгата си „Working with Adolescent Voices”. [Cooksey, 1992] Основните критерии, които определят промените в гласовете на момчетата, са:

1. Цялостният диапазон – крайни тонове.
2. Теситура – комфортна зона на пеене.
3. Качество на звука – ниво на стягане, ниво на придихание и др.
4. Развитие на регистрите.
5. Средна фундаментална говорна честота.

Проф. Хенри Лек, както и проф. Кенет Филипс, създават класификация, която не се определя от етапите на промяна в момчешките гласове, а на базата на, образно казано, „двете части“ на диапазона – висок и нисък регистър. В книгата си „Teaching Kids to Sing“, проф. Кенет Филипс подробно и изчерпателно описва регистрите при променящите се гласове, като ги свързва със степента на обучителния период – прогимназиален и гимназиален клас [Phillips 2014, с. 129-133]. Тези 2 типа класификации определят и различните подходи при обучението по пеене по време на мутация. В първия случай наблюдаването и определянето на етапите на промяна на гласа улеснява вокалния педагог в неговата преценка по какъв начин да работи с гласа за определения етап. Всеки етап е специфичен и предполага съответния инструментариум и упражнения, отнасящи се само за него. При този подход се взема под внимание единствено новопоявилите се глас при момчетата, като се игнорира фалцетният регистър. Вторият тип класификация разглежда променящия се глас като цялостен диапазон, въпреки промяната. Работи се както с новопоявилите се глас, така и с фалцетния регистър, до пълното им темброво изравняване. Макар и

различни в походите при обучение на гласове по време на мутация, методиките на обучение се характеризират с единни критерии (изброени по-горе) и принципи. Това са:

1. Системност и последователност – предвид спецификата на развиващия се и променящ се глас, е необходимо да се изгради в логическа последователност определен план за работа с гласа по време на мутация, съответстващ на индивидуалните качества на ученика.

2. Научност – вокалният педагог да е наясно с научните изследвания относно мутиращите гласове, как промените в структурата на ларинкса и неговата физиология влияят на звукообразуването за този период. Какво е необходимо да се знае?

А) Обучението по пеене през този период не трябва да се преустановява, защото този процес представлява осъзната и контролирана дейност. В сравнение с това, в ежедневието децата подлагат гласовия си апарат на неимоверни натоварвания, които могат да доведат до болестни състояния.

Б) Мутацията при момчета и момичета протича по различен начин. При момчетата гръдният регистър слиза с октава надолу, ларинксът нараства почти двойно, в сравнение с този на момичетата.

С) Фалцетът не мутира.

По време на мутация значително по-малки изменения настъпват във фалцетния регистър. При момчетата до мутация фалцетният регистър трябва да е добре развит, както при момичетата, т.е. с всички защитни механизми и показатели на певческото гласообразуване.

Д) Критерият за правилен звук от естетически трябва да се замени с физиологичен. Под правилен звук разбирам очакваното за този период – гласът губи естетическите си качества чистота, звънливост и подвижност. Координацията между мускулите на ларинкса е нарушена, особено при момчетата. Очакваният звук е хриплив, участъци от диапазона звучат глухо и разнородно. Разбирането на типичните промени в говорния и певческия глас по време на мутация ще улесни педагога в работата му.

3. Активност и съзнателност

4. Причинно-следственост – във вокалното обучение е от изключителна важност да се спази този принцип. За всяко неуспешно/успешно действие при обучението по пеене има причини и обикновено те се коренят в подхода на обучение към дадения момент. В американската техника на пеене Speech Level Singing се говори за „причина-ефект” – равносилно на ефективност при изпълнение на всяко едно упражнение [Speech Level Singing International, 2009, с. 57].

5. Индивидуален подход – прилагането на знанията да не е самоцелно. Единна стандартизирана система за обучение по пеене не съществува. Педагогическият процес и методическата работа трябва да са съобразени с индивидуалните качества и потребности на всеки ученик.

В заключение искам да подчертая, че модерната вокална педагогика е невъзможно да продължи своето развитие без научните изследвания за гласа, които без съмнение повлияват благотворно на последователността в структурирането на обучението по пеене. Промените в изискванията към жанровото звучене в поп музиката, в джаза и в мюзикъла налагат и промени в подходите на обучение. Изграждането на гласа и неговото съхранение изискват точни критерии и методически принципи, доказани в практиката и научно обяснени. Развитие на вокалната педагогика не е завършен процес. Днешните научни заключения за вокалния тракт и нови методически подходи са основа за бъдещи дискусии и предизвикателства.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ (REFERENCES):

- ГАРСИЯ, Мануел, 1959. *Школа по пеене*. София: Наука и изкуство. [GARSIYA, Manuel, 1959. *Shkola po peene*. Sofia: Nauka i izkustvo.]
- ДМИТРИЕВ, Леонид, 2019. *Основы вокальной методики: Учебное пособие*. Москва: Музыка. ISBN 978-5-8114-4427-4. [DMITRIEV, Leonid, 2019. *Osnovy vokalynou metodiki: Uchebnoe posobie*. Moskva: Muzika. ISBN 978-5-8114-4427-4.]
- ЕМЕЛЯНОВ, Владимир, 2015. *Развитие голоса: Координация и тренинг*. Москва: Лань. ISBN 978-581-140-207-6. [EMELYANOV, Vladimir, 2015. *Razvitie golosa. Koordinatsia i trening*. Moskva: Lan. ISBN 978-581-140-207-6.]
- КАРАПЕТРОВ, Константин, 1990. *Вокална методика*. София: Музыка. [KARAPETROV, Konstantin, 1990. *Vokalna metodika*. Sofia: Muzika.]
- МАКСИМОВ, Иван, 1983. *Основы на фониатрията*. София: Медицина и физкултура. [MAKSIMOV, Ivan, 1983. *Osnovi na foniatriyata*. Sofia: Meditsina i fiskultura.
- ЮССОН, Рауль, 1974. *Певческий голос*. Москва: Музыка. [YUSSON Raul, 1974. *Pevcheskiy golos*. Moskva: Muzika.]
- APPELMAN, Ralph, 1967. *The Science of Vocal Pedagogy*. Bloomington: Indiana University Press.
- CLIFTON, Ware, 1997. *Basic of Vocal Pedagogy: The Foundations and Process of Singing*. Boston: McGraw Hill. ISBN 0-070-682-895.
- COOKSEY, John, 1999. *Working with Adolescent Voices*. Saint Louis: Concordia Publishing House. ISBN 0-570-013-569.
- ГЕБХАРДТ, Rianne, 2016. *The Adolescent Voice in the 21st Century: Vocal Health and Pedagogy Promoting Vocal Health*. The Ohio State University.
- HERBERT-CAESARI, E., 1951. *The Voice of the Mind*. Alma Caesari-Gramatke. ISBN 978-095-455-880-2.
- INGO, Titze, 2000. *Principles of Voice Production*. National Center for Voice and Speech.
- LEHMANN, Lilli, 1902. *How to sing*. New York: Macmillan.
- MILLER, Richard, 1986. *The Structure of Singing*. New York: Macmillan.
- PHILLIPS, Kenneth, 2014. *Teaching Kids to Sing*. Schirmer: Cengage Learning. ISBN 978-113-395-850-5.
- VENNARD, William, 1967. *Singing: the Mechanism and the Technic*. New York: Carl Fischer.

- SEEL, Karen, 2003. *The disciplines of Vocal Pedagogy* [PhD thesis]. [online]. Middlesex University [viewed 09 August 2021]. Available on: <https://eprints.mdx.ac.uk/13486/>
- VELARDE, Rachel, 2013. *Vocal pedagogy at the End of the Twentieth Century: Revealing the Hidden instrument* [online]. [PhD thesis]. Arizona State University [viewed 05.03.2019]. Available on: https://repository.asu.edu/attachments/110232/content/Velarde_asu_0010E_12611.pdf
- WAKEFIELD, Gregory, 2003. Vocal Pedagogy and Pedagogical Voices. *Proceedings of the 2003 International Conference on Auditory Display, Boston, MA, USA, 6-9 July 2003* [online]. [viewed 05.03.2019]. Available on: <http://www.icad.org/websiteV2.0/Conferences/ICAD2003/paper/01%20Wakefield.pdf>
- WALDERS, Patrick, 2005. *Fundamentals of Vocal Pedagogy and Applications for Conductors Not Trained in Singing* [online]. [PhD thesis]. [viewed 05.03.2019]. Available on: <https://drum.lib.umd.edu/bitstream/handle/1903/2483/umi-umd-2356.pdf?sequence=1&isAllowed=y>